



Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı'nın Bitki-İnsan-Hayvan Metaforu Kapsamında Karşılaştırılması

Comparison of The Tree of Life and The Vaqvak Tree Within the Scope of The Plant-Human-Animal Metaphorplant-Human-Animal Metaphor

Şeyma KURT ^{ID}

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Temel Eğitim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Department of Basic Education, Atatürk University,
Faculty of Fine Arts, Erzurum, Türkiye
seymao@atauni.edu.tr

Ahmet BAYIR ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim
Bölümü, Erzurum, Türkiye

Department of Painting, Atatürk University, Faculty
of Fine Arts, Erzurum, Türkiye

ahmetbayir@atauni.edu.tr



Bu çalışma Erzurum Teknik Üniversitesi'nin düzenlediği 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (9-11.05.2022) sunulan "Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı'nın Bitki-İnsan-Hayvan Metaforu Kapsamında Karşılaştırılması" isimli sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

This study is an extended version of the oral presentation titled "Comparison of the Tree of Life and Vaqvak Tree within the Scope of Plant-Human-Animal Metaphor" presented at the 1st International Social Sciences Symposium (9-11.05.2022) organized by Erzurum Technical University.

Geliş Tarihi/Received 03.07.2024

Revizyon/Revision 23.11.2024

Kabul Tarihi/Accepted 31.12.2024

Yayın Tarihi/Publication Date 30.01.2025

Atıf

Kurt, Ş. & Bayır, A. (2025). Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı'nın Bitki-İnsan-Hayvan Metaforu Kapsamında Karşılaştırılması. *Turcology Research*, 82, 134-148.

Cite this article

Kurt, Ş. & Bayır, A. (2025). Comparison of The Tree of Life and The Vaqvak Tree Within the Scope of The Plant-Human-Animal Metaphorplant-Human-Animal Metaphor. *Turcology Research*, 82, 134-148.



The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Türk toplumunda erken dönemlerden bugüne kadar, tabiat kültlerinde kabul edilen görüşlerden biri, ağacın ya da bazı ağaç türlerine kutsiyet atfedilmesi düşüncesidir. Bu ağaçlardan belki de en önemlisi olan ve Dünya Ağacı olarak ifade edilen Hayat Ağacına olan inanç, tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de en yaygın kabul gören kültüldendir. Eski Türk inanç sisteminde, gök, yer ve yer altını birbirine bağlayan ve dikey formda biçimsellik kazanan, Hayat Ağacı, totemik bir kültür formu olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda tabiat veya tabiatüstü varlıklarla özdeşleştirilmiştir. Hayat ağacı gibi çeşitli olaylarla ismini duyuran ve ilerleyen dönemlerde bezeme amacından çok ikonografik anlamı ile öne çıkarılan Vakvak Ağacı ise Hint Okyanusu'ndaki Vakvak Adası'nda yetişen ve bulunduğu adaya adını veren efsanevi bir ağaç olarak bilinmektedir. Dallarının uçları veya meyveleri insan, hayvan şeklinde olan, Vakvak şeklinde ses çıkaran bu efsanevi ağaç, bitki-insan metaforunu örneklendiren, önemli bir ikonografik form olarak değerlendirilebilir. Araştırma başlığımız kapsamında, Türklerde kutsal ağaç mefhumunun kültürel gelenekle olan bağlantıları, çeşitli anlamlar içeren Hayat Ağacı ile farklı bir kültürel dokuyu ihtiva eden Vakvak Ağacı'nın kökeni ve kullanıldıkları alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Konu hakkında kaynak taraması yapılarak bitki-insan, hayvan metaforu ve iki farklı kültürel ağaç sembolizminin karşılaştırılması gayreti içerisinde olunmuştur. Makalede Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı'nın anlamı, nasıl kullanıldığı, varsa benzer veya farklı yönleri üzerinde kuramsal bir bakış açısı geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Ağacı, Vakvak Ağacı, Metafor, Türk İnanç Sistemi, Mitoloji

Abstract

One of the views accepted in nature cults in Turkish society from the early periods until today is the idea of attributing holiness to trees or certain tree species. The belief in the Tree of Life, perhaps the most important of these as in all world cultures. The Tree of Life, which gained a formal character with the belief of two worlds in the old Turkish belief system, was evaluated as a totemic cultural form and was also identified with nature or supernatural beings. While making its name known with various events such as the tree of life and used in later periods with its iconographic meaning rather than decoration, the Vaqvak Tree is known as a tree that grows on the Vaqvak Island in the Indian Ocean and gives its name to the island where it is located. This legendary tree with the tips of its branches or fruits in the form of humans or animals and making a sound like a quack can be considered as the most important iconography that exemplifies the plant-human metaphor. Within the scope of the study, the connections of the concept of sacred tree with the cultural tradition in Turks, the origin of the Tree of Life, which contains various meanings, and the Foundation Tree, which contains a different cultural texture, and the areas where they are used were investigated. It was tried to compare the plant-human, animal metaphor and the symbolism of two trees by scanning the literature on the subject. In the article, it is aimed to focus on the meaning of the Tree of Life and the Tree of Quarantine, how they are used, and their similar and different aspects, if any.

Keywords: Tree of Life, Vaqvak Tree, Metaphor, Turkish Belief System, Mythology

Giriş

Dünya topluluklarında meydana gelen değişik kültürler ve inançlar vardır. Tabiat, ateş, dağ, su, ağaç ve atalar kültü bu inançlardan olup bunlardan en yaygın olanlardan biri ağaç kültürüdür. Dinler Tarihi alanında önemli çalışmaları olan araştırmacılar, insanoğlunun var oluşundan beri ağaca olan inancın farklı toplumlarda değişik biçimlerde kendini gösterdiğini ifade etmektedirler (Işık, 2004: 94; Gültepe & Berkli, 2024, s. 71). Bunlardan her üç âlemi kaplayan ve üç âlemin de merkezinde bulunan Hayat Ağacı'nın (Ergun, 2017, s. 188), motif olarak da Türk kültür tarihinde çeşitli şekillerde varlığını koruduğu bilinmektedir (Berkli & Gültepe, 2020, s. 449). Hayat Ağacı, sadece gökyüzünde olmayıp, yerin altında da dokuz dallı bir ulu ağaç şeklinde olduğu kabul edilir (Ögel, 2014, s. 125). Ağacın, mitolojik bir sembol olarak birçok mucizeyi gerçekleştirmesi (Ergun, 2017, s. 185) ve insanın bir takım dini düşüncelere sahip olmasında önemli rol oynadığı görülür (Işık, 2004, s. 94). Bu bağlamda ağaç, hayatın ve sonsuzluğun sembolü olarak kabul edilmiştir (Ocak, 1983, s. 84.). Hayatı, gençliği, ölümsüzlüğü, bilgeliği simgeleyen ağaç, temsil ettiği gücün sonucunda kutsallık kazanmış veya kutsal kabul edilmiştir (Eliade, 1991, s. 127). Arkaik devirlerden günümüze kadar, ilk örneklerini petroglif kaya resimlerinde gördüğümüz ve hemen bütün mabetlerde ve mukaddes belde ve dini kitaplarda karşılaşılan ağaç, varlığı ile dikkat çekici olmuştur (Ocak, 1983, s. 129-130). Bu ağaçlardan biri de Hayat Ağacıdır.

Dünya Ağacı olarak da ifade edilen Hayat Ağacı kültü (Çoruhlu, 1998, s. 120; Ateş, 2012, s. 10; Üçer, 2019, s. 1; Sayılır, 2021, s. 187), tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de kabul görmüş inanışlardandır. Bu inanca göre, kâinatın omurgası olan Hayat Ağacı tektir. Bütün ağaçların atası olan Hayat Ağacı ilk insanın evidir (Arslan, 2014, s. 64). Mitolojik olarak farklı anlamlar yüklenen Hayat Ağacının hayat verdiği ve üç âlemi de birbirine bağladığı düşünülmektedir (Ergun, 2017, s. 185). Dünyanın var olan düzeni üzerinde, insanların yaşamlarını kontrol etmede, ölen kişilerin ruhlarının göğe veya yer altına doğru yol almasında, toplumla bir bağ kurma konusunda da Hayat Ağacına çeşitli misyonlar yüklenmiştir (Arslan, 2014, s. 64).

Türk İslam sanatlarında yer alan bir diğer ağaç da Vakvak Ağacıdır. Vakvak Ağacı ile ilgili anlatılanların birçok versiyonu vardır. Vakvak Ağacı tasvirleri minyatür, seramik ve maden sanatlarında dahi kendini göstermiştir (Çoruhlu, 2000, s. 119; Yazar, 2007, s. 18). Bu ağacın efsanevi özelliği, dallarında horoz, tilki, tavşan başları ile beraber insan başı tasvirlerinin de olmasıdır (Çoruhlu, 2000, s. 119). Bazen ejder, aslan, ejder postları (Yazar, 2007, s. 15; Sayılır, 2021, s. 194) ve bazen de insan başı şeklinde sanki ağacın meyvesiymiş gibi tasvir edildikleri görülmektedir (And, 2007, s. 313).

Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı ile ilgili kısaca verilen bu bilgilerden sonra, çalışmanın sonraki bölümlerinde Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı ikonografisinin Türk sanatı ve kültüründeki yeri ile bitki-insan-hayvan metaforu kapsamında, benzer veya farklı yönleri açısından karşılaştırılması yapılmaya çalışılacaktır.

Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı İkonografisinin Türk Sanatı ve Kültüründeki Yeri

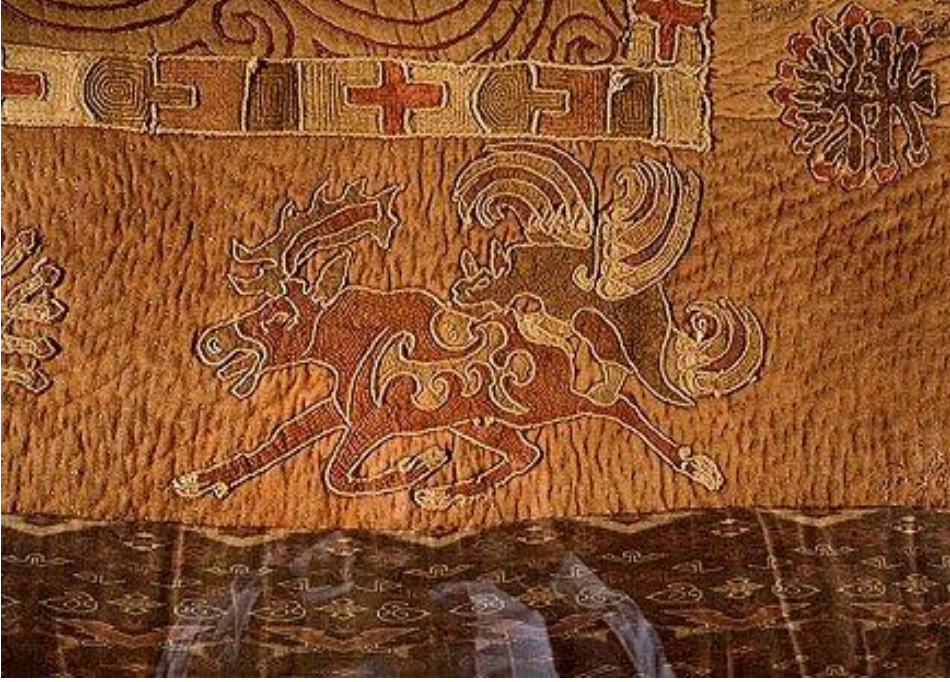
Hayat Ağacı İkonografisinin Türk Sanatı ve Kültüründeki Yeri

İkonografi; imgelerin tanımlanması veya saptanması olarak ifade edilen (Minör, 2013, s. 232) ve dini konulu sanat eserlerinde betimlenen dini bir olay veyahut bireyle ilgili olan, belirli bir kalıpta biçim düzenlerini inceleyen bilimsel bir disiplindir (Sözen & Tanyeli, 2010, s. 144). İkonografik açıdan bakıldığında Türk sanatı ve kültüründe Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı'nın farklı toplumlarda ve bu toplumların inanç ve düşüncelerinde değişik şekillerde tezahür ettiği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde her iki ağacın da ikonografik anlamları, geçmişten günümüze gelen örneklerle verilme gayreti içerisinde olunacaktır.

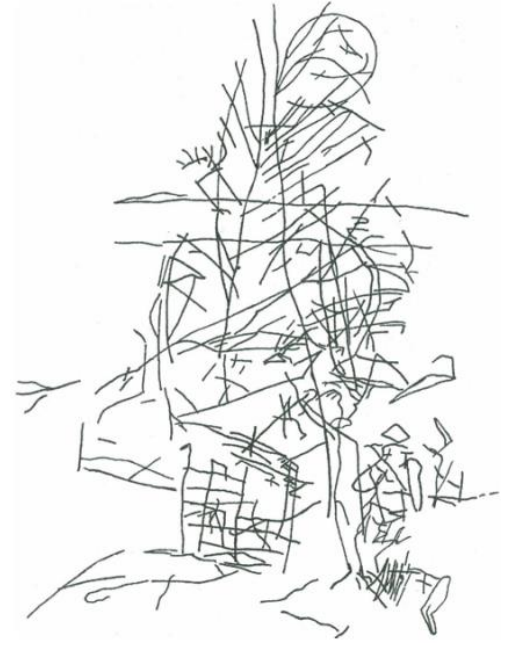
Ağaç, insan hayatında hava, su, toprak kadar önemli bir yere sahiptir. Dünyanın merkezinde yer alan Hayat Ağacı (Öney, 1988, s. 46) ise yer altı, yeryüzü ve gökyüzünü birbirine bağlayan kozmik bir ağaçtır (Ergun, 2017, s. 26). Genel anlamda ağaç; çeşitli faydaları, estetik özellikleri, sonbaharda kuruyup, baharda yeniden canlanmasıyla hayatın farklı dönemlerini temsil ederken Dünya Ağacı olarak da ifade edilen Hayat Ağacı, köklerinin yer altı dünyasına, zirvesinin göğün en yüksek katına yani Tanrı'nın mekânına ulaşması (Ergun, 2017, s. 27-28) ve bu şekilde kozmik âlemi birleştirmesi, gövdesi ve gövdesinin büyük ve geniş olması, yapraklarını dökmemesi ve yaz-kış canlı kalması en temel özelliklerinden sayılmıştır (Ergun, 2017, s. 27-28). Hayat ağacı, dünya toplumlarının güç ve kutsiyet atfettiği, tabiatüstü bir semboldür (Arslan, 2014, s. 69) ve farklı toplumlarda; servi, hurma ve yaprağı, nar, gül ağacı ve çiçeği, nilüfer, kayın ağacı, çam, meşe, sedir, incir, dut ve amber ağacının da Hayat Ağacı olarak tasvir edildiği görülmektedir (Arslan, 2014, s. 69).

İlk Türk Devletlerinin kurulduğu Orta Asya'da iki önemli devlet olan İskit ve Hunlar ve onların dönemine ait kurganlar Avrasya üslup özellikleri bakımından oldukça önemlidir. Hunlara ait olan Pazırık Kurganından çıkan buluntular içerisinde bir tekstil örneğinde kutsal dört yön, "Dört Bulung" Hayat Ağacı motifi ve kartal kanatlı grifon-sığın mücadelesini (Berkli, 2011, s. 41) görülmektedir. Bu mücadele sahnesine işlenen Hayat Ağacı motifi, Türk sanatında kültürel anlam ifade eden ve kültürel tasvir içerisinde görülen en erken Hayat Ağacı tasviri olarak nitelendirilebilir (Berkli, 2011, s. 41) (Görsel 1).

Türk sanatı ve kültüründe Ön Türklerin resim sanatı incelendiğinde sözü edilecek ilk resimler şüphesiz kaya resimleridir (Mercan, 2019, s. 761). Kayalara çizilen resimlerin en önemli özelliği de Türk resim sanatında benzeri bulunmayan ve Orta Asya'da Avrasya üslubu olarak şekillenen bir üslupla, mitoloji ve efsanelerle olan bağı günümüze kadar aktarmış olmasıdır (Mercan, 2019, s. 761). Çalışmanın konusunu oluşturan Hayat Ağacı ikonografisi, Altay Dağlarında tespit edilen Biçiktu-Boom kaya resimlerinde dünyanın üst-orta-alt sınırlarını belirten soyut bir tasvir olarak görülmektedir (Mercan, 2019, s. 762) (Görsel 2).



Görsel 1. Mücadele Sahnesinde Yer Alan Hayat Ağacı Motifi (Berkli, 2011, s. 40)



Görsel 2. Hayat Ağacı (Martinov, 2013, s. 762)

İlk dönem Türk toplumlarının kaya resimleri incelendiğinde bu resimlerde insanların hayatında çok önemli bir yere sahip olan hayvanların çizildiği (Somuncuoğlu, 2010, s. 24) görülmektedir. Kaya resimlerinde yer alan bu hayvanların boynuzları bazı araştırmacılar tarafından ağaçla ilişkilendirilmiş ve Hayat Ağacı'nın ilkel prototipi olarak yorumlanmıştır. Türk topluluklarında kutsal olan ve insanlara yol gösteren, onlara yardım eden hayvanlardan geyik, eski çağlardan beri kutsal Hayat Ağacı ile beraber (Akgün, 2019, s. 154) koruyucu dişi ruh (Uçar, 2003, s. 136) olarak kabul edilmektedir. Kayalardaki geyik tasvirli resimlerde bilinçli bir şekilde uzun, büyük boynuzlu ve ağaca benzer şekilde (Martinov, 2013, s. 347) çizilmişlerdir (Görsel 3a-3b). Bu resimlerde öne çıkan betimlemeler, hayvan tasviri değil, boynuzlardır (Martinov, 2013, s. 347). Hayat Ağacı ile beraber sıkça kullanılan geyik motifi, özellikle geyiğin boynuzlarının ağaç dallarına benzetilmesi ile tıpkı dallar gibi her yıl yenilenme ve sürekli yaratılışın (Eliade, 2003, s. 169) ve dolayısı ile hayatın devamını sembolleştirmesi ile öne çıkar. Büyüyüp değişen ve yenilene boynuzun ağaç gibi gerçek bir fonksiyonunun olduğu, kökeninde hayat, hareket ve değişim içerdiği ifade edilir (Mercan, 2019, s. 761). Proto Türkler dış dünyada ki nesnelere soyut bir tarzda ifade etmeye çalışmışlar ve ortaya çıkan tasvirleri stilize edip ölümsüzleştirmişlerdir (Mercan, 2019, s. 761) Göktürk Devrinde ölümlerin yüzünü kapatan ince altın mezar maskesinde gözleri akik taşından yapılmış yüzün iki tarafında ve burnunun üstünde dövme taklidi olarak yapılan Hayat Ağacı motifine yer verilmesi, (Diyarbakırlı vd., 1993, s. 62) (Görsel 4) Hayat Ağacı ikonografisinin ilerleyen dönemlerde, Türkler arasında öteki dünya anlayışının canlı bir şekilde yaşatılarak sembolleştirilmesi bakımından önemlidir. Bu sebeple edebi soyun sembolü olan ağacın, Türklerde kutsal olduğu bilinen bir gerçektir. Dünyanın yaratılışını ve döngüsünü, ağacın kökü, gövdesi, dal ve yaprakları simgelemektedir (Mercan, 2019, s. 761).



Görsel 3a. Moğolistan, Geyik Taşı
(Mercan, 2019, s. 761)



b. Moğolistan Bayanhongur Eyaleti Geyik Tasviri,
(Mercan, 2019, s. 761)

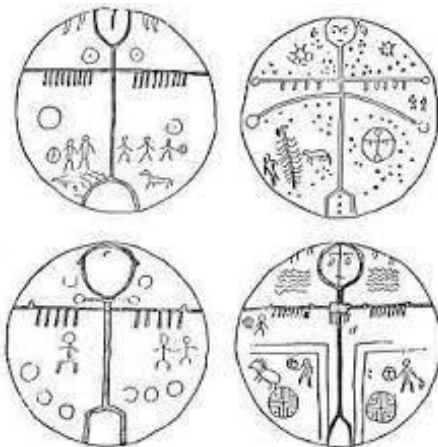


Görsel 4: Hayat Ağacı motifli mezar maskesi Göktürk Dönemi
(Diyarbakirli vd., 1993, s. 62)

Bu kapsamda kayalara işlenen resimlerde de doğum, üreme, eğlenme, avlanma, inanç gibi hayatın her yönünün işlendiği görülmektedir. Tanrıya giden yollar yani Tanrı ile arada bağlantı kurma girişimleri kozmik arayışlar, oldukça ilginç bir tarzda yapılmıştır. Eski Türk inançlarında tek olan ağaçlar ya da çam ve benzeri olanların önemli olduğu görülmektedir. Orta Asya'da ağaç kültürünün yaygın olduğu Altaylar bölgesinde çam ve kayın ağacının kutsal kabul edildiği (İnan, 1986, s. 64) sonradan çınar ve servi ağacının da özel sayıldığı bilinmektedir (Ocak, 1983, s. 132). Yakutlar, Çeremisler, Kırgızlar, Başkurtlar, Kazaklar, Buryatlar yaşlı olan ardıç, servi, kayın, çınar ve çam ağaçlarına adaklar adayıp, kurbanlar kesmekte ve birtakım dualarla onlardan istekte bulunurlar (Ocak, 1983, s. 132).

Türk düşüncesine göre Hayat Ağacı, Tanrı tarafından, yer ile gök yaratıldığı zamanda yaratılmıştır (Ergun, 2017, s. 204). Dalları ve budakları kurşuni ve kahve renklerinde (Ergun, 2017, s. 154), yaprakları altından olup gövdesinden ve tepesinden sarı renkte bir sıvı akmaktadır (Roux, 2000, s. 358; Ergun, 2017, s. 188). Usare adı verilen bu sıvıdan, ilk insanın yaratılışında Gök Tanrı inancına sahip olan Yakutlara göre insanların ilk atası olan Er Sogotoh beslenmiştir (Ergun, 2017, s. 208).

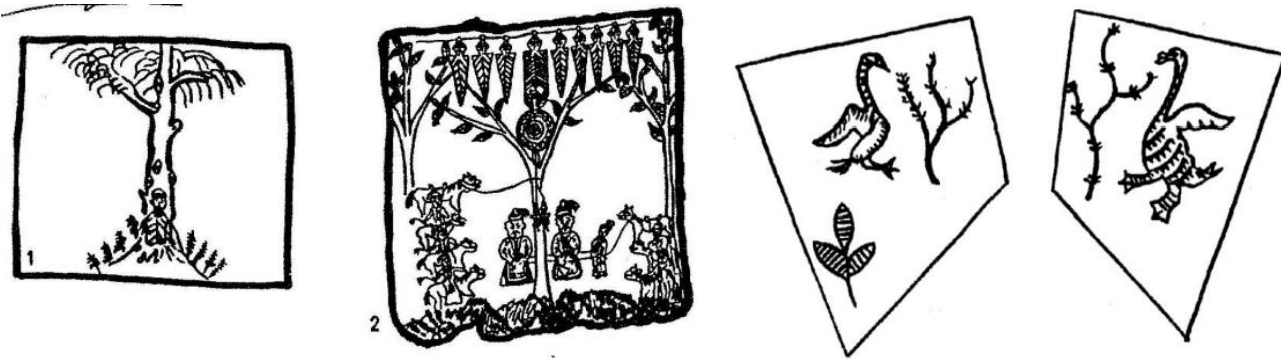
Eski göçebe toplulukların inanışlarına göre evrenin merkezinde bulunan ve üç dünyayı eksen gibi tutan bir ağaç, bir başka deyişle *Axis mundi* vardır (Eliade, 1991, s. 17). Ağaç kültü, şaman dünya görüşünün benimsenmesi ile şaman ağacı şeklinde bir gelişme geçirmiştir. Şamanlar, davullarının hayat ağacının odunundan yapıldığına (Ağaç & Sakarya, 2015, s. 23) ve bu davulun şamanları dünyanın merkezine taşıdığına (Öney, 1968a, s. 35) ve ilahi âlemlerle temas geçirdiğine inanmışlardır (Eliade, 2014, s. 222; Öney, 1968a, s. 36). Davulun kasağı evren ağacı olarak da ifade edilen Hayat Ağacı'ndan yapılmıştır (Eliade, 2014, s. 222). Şaman davulunu çaldığı esnada bir sihir gibi Hayat ağacının yanına dolayısıyla dünyanın merkezine fırlatılmış olup bu şekilde şamanın göğe çıkışının sağlandığı ifade edilmektedir (Eliade, 2014, s. 222). (Görsel 5a-e).



Görsel 5a-b. Şaman davulunda Hayat Ağacı motifi
(Ağaç, Sakarya, 2015, s. 6)



c. Şaman kostümü ve davulunda Hayat Ağacı motifi
(Ağaç, Sakarya, 2015, s. 7)



Görsel 5d. Şamanların Kutsal Ağaç Ana'ları
(Ögel, 2014, s. 110'dan akt. Mengeş, 2012, s. 97)

e. Sibiry Şamanlarının elbiselerinde tasvir edilen kartallar ve hayat ağacı motifleri (Ögel, 2014, s. 105'ten akt. Mengeş, 2012, s. 97)

İslam kültüründe Hayat Ağacı motifi değişik isim ve şekillerle; Tuba ağacı, Sidre ağacı (Öney, 1968, s. 36), bazen de cennetteki yasak ağaç formu şeklindedir (Öztekin, 2008, s. 101). Fakat Kur'anı Kerim 'de bu ağaca herhangi bir isim verilmemiş olup Eski Ahit'te Hayat Ağacı olarak anılmıştır (Öztekin, 2008, s. 101).

Hayat Ağacı tasvirlerine İslam sanatının çok erken dönemlerinde; Kubbe-üs Sahra mozaiklerinde stilize bir hurma ağacı ve kanatlı palmet dalları şeklinde, Hirbet el-Mefcer Sarayı'nın taban mozaiklerinde (Yetkin, 1965, s. 31) Hıristiyan sanatı etkisinde ve elma ağacı şeklinde, Emevi döneminde İspanya'da yapılan Medinetü-z Zehra'da kollu şamdana benzer şekilde, Kuzey Afrika'da Kurtuba Ulu Camii ve Kayrevan Seyd-i Ukba Camii'nde yer verildiği görülmektedir (Öney, 1968a, s. 25)

İslam sanatı ve mimarisinde Hayat Ağacı'nın ilk başta hurma ağacı, sonrasında ise nar ağacı şeklinde tasvir edildiği ifade edilir (Öztekin, 2008, s. 117). Anadolu'da Beylikler ve Selçuklu Döneminin dini ve sivil mimari eserlerinde ki (Öney, 1968a, s. 25) süsleme sanatında sembolik bir anlam taşıyan Hayat Ağacı motifi büyük bir tutku ile kullanılmıştır (Üçer, 2019, s. 21). Motif, Anadolu Selçuklu sanatının erken dönemlerinde çoğunlukla tek başına veya kuşlarla çevrelenmiş olarak görülür (Öney, 1968a, s. 26). Sonraki dönemlerde ise Hayat Ağacı ile beraber çeşitli hayvanlar da vardır (Öney, 1968a, s. 26). Hayat Ağacı motifi dini mimaride daha çok kullanılmıştır (Öney, 1968a, s. 26). Örnek olarak Divriği Ulu Camii'nin kuzeydeki taç kapısında tasvir edilen Hayat Ağacı motifi verilebilir (Çoruhlu, 1998, s. 125; Öney, 1968a, s. 26) (Görsel 6). Bu tasvirde dal şeklinde olan Hayat Ağacı küçük bir vazodan yükselir (Öney, 1968a, s. 26). Erzurum Yakutiye Medresesi ve Çifte Minareli Medresede de Hayat Ağacı motifine rastlanmaktadır (Çoruhlu, 1998, s. 125; Öney, 1968a, s. 32, Üçer, 2019, s. 47). (Görsel 7a-7b). Bu örneklerde Hayat Ağacı palmiyeye benzer bir ağaç olarak tasvir edilmiş ve genellikle bir vazodan çıkar vaziyette verilmiştir (Öney, 1968a, s. 32). Dallarında arasında cennet sembolü olan bir nar meyvesi, tepesinde ise çift başlı kartal bulunmaktadır (Öney, 1968a, s. 26).



Görsel 6. Divriği Ulu Camii Hayat Ağacı Motifi

www.google.com.tr/search?q=divri%C4%9Fi+ulu+cami+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1



Görsel 7a. Erzurum Yakutiye Medresesi Hayat Ağacı Motifi

www.google.com.tr/search?q=erzurum+yakutiye+medresesi+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1



b. Erzurum Çifte Minareli Medrese Hayat Ağacı Motifi

www.google.com.tr/search?q=erzurum+%C3%A7ifte+minareli+medrese+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1

Türk İslam sanatlarında yer alan bir diğer ağaç da Vakvak Ağacıdır. Vakvak kelime anlamı olarak Sultanahmet'teki çınar ağacı hakkında kullanılan bir tabir olmakla beraber, vesikalarda "Vakvak Ağacı" anlamında "Şecere-i Vakvak" olarak geçer (Pakalın 1993, s. 581). Sultanahmet'teki çınar ağacının bu adı alması 1655 isyanında avcı Sultan Mehmet'e zorla öldürttükleri saray ağalarının çınar ağacına baş aşağı asılmasından ileri gelmiştir (Pakalın, 1993, s. 581). Farsça "Korkak Adam" demek olan Vakvak, Hindistan'da bir ağacın ismi olup Çin'de ise bir şehir adıdır (Pakalın, 1993, s. 581). Vakvak kelimesi ayrıca, meyvelerinin insan şeklinde olduğu rivayet edilen efsanevi bir ağaç olarak da geçmektedir (Atila, 2016, s. 17).

Arap ve Asyalı yazarlar ile coğrafyacıların, hakkında bilgi verdikleri Vakvak Adası ise Vakvak Ağacından farklıdır (And, 2007, s. 310). Yeri kimine göre güneyde Hint Denizi'nde kimine göre Afrika'dadır (And, 2007, s. 310). Diğer bir görüş de bu adanın Çin'in doğusunda veya Çin Denizi'nde ya da Sumatra yakınında olduğu yönündedir (And, 2007, s. 310; Yazar, 2007, s. 11; Atila, 2016, s. 19). Araştırmacılar bu adaların sayısının fazla olduğunu belirtip, adanın nüfusu, hayvanları ve bitkileri üzerine de bilgiler vermektedirler (And, 2007, s. 310). Vakvak Adası'nda çeşitli efsanevi yaratıklardan da söz edilmektedir (And, 2007, s. 310). Sözü edilen bu yaratıklar; devasa boyutlu bir balık, büyük boyutlu kaplumbağa, akrep, cinsiyet değiştiren bir tavşan türü ve ateşe girince yanmayan semendal kuşudur (And, 2007, s. 310). Vakvak Adası'nın Irak'ın güneyinde Komor Adası yakınında olduğu da verilen bilgiler arasındadır (And, 2007, s. 310).

Vakvak Ağacı birçok edebi ve ilmi eserlerde geçmektedir (Atila, 2016, s. 17). 8. Yüzyıla ait olan eski bir Çin kaynağı Vakvak Ağacından bahseden ilk eserdir (And, 2007, s. 310). Buradaki bilgiler 14. Yüzyıla tarihlendirilen Çin Ansiklopedisi'nde de geçmektedir (And, 2007, s. 310).

İnsan, hayvan ve yaratık başlarının da olduğu efsane Vakvak Ağacı'ndan bahseden edebi eserlerin isimleri şöyledir: *T'ong Tien, El-Cahiz'in Kitabü'l Hayevan'ı, Firdevsi'nin Şahname'si, Kitabü'l-Coğrafya, Kazvinî'nin Kozmografya'sı, Acâ'ibü'l-Mahlûkat, İskendername, Tarih-i Hind-i Garb-î (Hadîs-i Nev), Kalender Paşa'nın Falname'si* (Atila, 2016, s. 24).

Vakvak Ağacı'nın yer aldığı eserlerden olan Falname'de geçen bir minyatürde İskender, Hz. Hızır ile birlikte gösterilmiştir (And, 2007, s. 313). Minyatürdeki ağacın meyveleri çeşitli hayvan başlarından oluşmaktadır (And, 2007, s. 313) (Görsel 8). Diğer bir Vakvak Ağacı'nın geçtiği minyatürün bulunduğu eser Amerika kıtasını tanıtan ve 1583'te III. Murad'a sunulan Tarih-i Hind-i Garbi veya Hadis-i Nev'deki Vakvak Ağacı'dır (And, 2007, s. 313) (Görsel 9).



Görsel 8. İskender, Hz. Hızır ve Vakvak Ağacı, Falname (And, 2007, s. 311).



Görsel 9. Çıplak kızların asılı olduğu Vakvak Ağacı, Tarih-i Hind-i Garbi (And, 2007, s. 312).

Doğaüstü tasvirleri barındıran Vakvak Ağacı Türk gölge tiyatrosunda da geçmektedir. Bazı değişik oyunlarda oyunun

öncesinde veya sonrasında müzik ile beraber sahnede görülen ve seyircide dikkat çekmeyi sağlayan tasvirlerle birlikte Vakvak Ağacı'na yer verilmiştir (Tarlakazan, 2018, s. 921) (Görsel 10). Vakvak Ağacı'nın farklı şekillerde yorumlanarak ele alınmış tasvirleri de bulunmaktadır (Görsel 11a-11b-11c).



Görsel 10. Vakvak Ağacı Tasviri
(Metin Özlen'den akt. Tarlakazan,
s. 923)



Görsel 11a. Vakvak Ağacı
(Özek, 2020, s. 228)



b. Vakvak Ağacı
(And, 2019b, s. 56'dan akt.
Kurt, 2021, s. 44)



**c. Vakvak Ağacı (Murat
Hutun) (Özek, s. 228)**

Vakvak Ağacı, minyatür, seramik, maden gibi Türk İslam sanatlarında yer almış olup ağaçlarda insan başının gösterilmesi ile birlikte tilki, tavşan, horoz başları da yer alır (Çoruhlu, 2000, s. 119). Ayrıca bazen de aslan, leopar, ejder postlarının yanı sıra insan başı biçiminde yapraklarla da tasvir edildiği de görülür (Çoruhlu, 2000, s. 119).

Bitki-İnsan-Hayvan Metaforu Kapsamında Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı

Çalışmamızın bu bölümünde, Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı hakkında verilen bilgilerden yola çıkarak makalemizin asıl konusunu oluşturan *metafor* mefhumunun Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı üzerindeki yeri açıklanmaya çalışılacaktır.

George Lakoff ve Mark Johnson'a ait olan "*Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*" adlı eserde metaforun birçok başlık altında incelendiği görülmektedir. *Kişileştirme* başlığı ile ilgi çeken ve Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı tasvirlerini de sözü edilen başlık altında inceleyerek farklı bir bakış açısı kazandırılacağı düşünülmektedir. *Kişileştirme* başlığı altında ifade edilen metaforu Lakoff ve Johnson şu şekilde açıklar:

En açık ontolojik metaforlar fiziksel nesneyi ayırıcı kişi olarak belirleyen metaforlardır. Bu, çok değişik türde insan dışı entitelerle tecrübeyi, insani motivasyonlara, niteliklere ve aktivitelere göre kavramamıza imkân verir. İşte bazı örnekler: "Hayat beni aldattı. Enflasyon gelirlerimizi yiyip bitiriyor. Dini ona Fransız şaraplarını içemeyeceğini söylüyor. Kanseri nihayetinde onu da yakaladı." Bu durumların her birinde insan-olmayan bir şeyi insan olarak görüyoruz. Fakat kişileştirme tek bir üniter genel sonuç değildir. Her kişileştirme seçilen insanların niteliklerine göre farklılaşır. Buradaki temel düşünce, kişileştirmenin, her biri bir kişinin farklı niteliklerini yahut bir kişiye bakma tarzlarını seçen çok geniş bir metaforlar alanını kapsayan genel bir kategori olduğudur (Lakoff & Johnson, 2015, s. 63-64).

Görüntü ve sözcükten meydana gelen metaforlar, hissedilip, dokunulabilen bir nesneye atıfta buldukları için görsel bir araç işlevine sahiptirler (Berkli & Gültepe, 2016, s. 9). Metafor, bir dönemin estetik duyarlılığını önemseyip bu anlamda yapılan dini, romantik ve mistik konular da metaforik anlamlar içermektedir (Erol, 2016, s. 7). Kültürlerin sanatsal eylemlerini belirleyen hikayelerle birlikte biçim, motif ve imgelerin ortaya çıkması da metaforik benzetme kuramıyla özdeşdir (Berkli & Gültepe, 2016, s. 45). Yapılan bu açıklamalardan yola çıkarak metafor sözcüğü ile amaç, kavramın çalışma kapsamında daha kolay anlaşılabilirlik ile arasındaki bağı bir yorum veya düşünce olarak ifade etmektir. Bu sebeple sözü edilen kelimenin sınırları çizilerek "kişileştirme veya benzeşme" şeklinde incelenmeye çalışılmıştır. Metaforik yaklaşım içerisinde yer alan kişileştirme örneği üzerinden yorumlanan Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı tasvirleri, bitki-insan-hayvan metaforunu örnekleme bakımından makale metninin konusunu oluşturmaktadır.

Hayat Ağacı – Bitki Metaforu

Hayat Ağacı'nı bitki metaforu olarak örneklendirmek mümkündür. Ölümün simgesi olan Hayat Ağacı (Ergun, 2017, s. 187) hakkında Ergun ölümü şu şekilde açıklar. Türk inanışında beden ölür ruhun ölmediği ifade edilir ve Hayat Ağacı ölen ruha aşağı veya yukarı gitmesi gerektiği şeklinde yönlendirir (Ergun, 2017, s. 187). Osmanlı Türklerinin inanışında da dünyadaki insan

sayısı ne kadarsa Hayat Ağacının da o kadar yaprağı olduğu söylenmektedir (Ergun, 2017, s. 187). Yaprakların her birinde bir insanın kaderi yazılıdır ve her yaprak düşüşünde bir insan ölür. Ölen kişinin yaprağı düşerken sağlıklı bir insanın yaprağına değerse o insanın kulaklarının çınlayacağına inanılmaktadır (Ergun, 2017, s. 187).

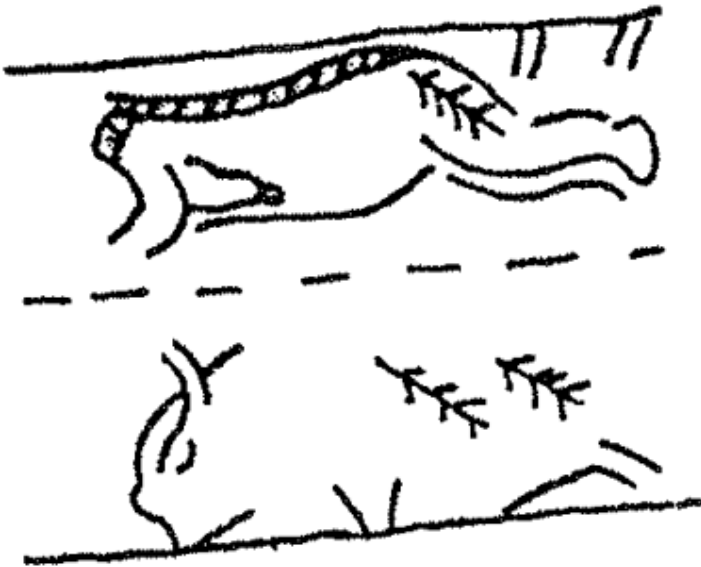
Buradan hareketle bitki kategorisine giren ağaçların kışın yapraklarını döküp baharda tekrardan yaprak ve çiçek açması olağan bir durumdur. Bu bilgilere istinaden kozmik bir ağaç olan Hayat Ağacı'nın yaprak dökmesi bitki metaforu olarak değerlendirilebilir.

Türk toplumunun inanışında çocuk ve doğumun da Hayat Ağacı ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Ergun, 2017, s. 187). Bahaeddin Ögel (1943, s. 23)'in bu konuda V. N. Vasilyef (1909, s. 281)'ten aktardığı bilgiler şöyledir: "Dolgan ve Yakut'lar ana rahminde büyüyen çocuğun ruhunun da gökte bir ağaç üzerinde bulunduğuna inanırlar" (Ögel, 1943, s. 23) şeklindedir.

Yakutlara göre ilk insanın evi Hayat Ağacıdır ve o diğer ağaçlar arasında en iyi ve en büyük olandır (Ergun, 2017, s. 187). Ağacın cennete kadar uzanan üç katlı olan dalları gökyüzünü delip geçer (Ergun, 2017, s. 187). Dallarından açık renkli bir sıvı (Roux, 2000, s. 358) akar ki bu sıvıdan bütün canlılar ve yaratılan ilk insan beslenmiştir (Ergun, 2017, s. 187). Bilindiği üzere ağaçlar meyve veren ve meyve vermeyen ağaçlar olmak üzere ikiye ayrılır. Burada Hayat Ağacı'nın hangi tür ağaç olduğuna bakılmaksızın insanların bundan beslenmesi olayı gerçek bir ağaç gibi meyve vermesi ile paralellik göstererek bitki metaforu şeklinde yorumlanabilir.

Hayat Ağacı-İnsan Metaforu.

Hayat Ağacı simgesi sürekli doğurganlıkla ilgili bir sembol olup, kadın-ağaç (Roux, 2000, s. 360) şeklinde bir paralellik söz konusudur. Binlerce yıldır her türlü büyüsel uygulamaya konu olan ağaç, Üst Paleolitik Çağ sembolizminde de karşımıza çıkmaktadır (Ateş, 2001, s. 139). Hayat Ağacı imgesi hayat otu-hayat bitkisi şeklinde algılanmış ve devamlı kadın örgesi ile özdeşleştirilmiştir (Ateş, 2001, s. 139). Bu şekilde ağaç ile kadın paralelliği aralıksız devam etmiştir (Ateş, 2001, s. 139). Buna örnek verilecek olursa; MÖ 25.000'lerde Isturitz'te bitki dalı simgesi kadının üzerinde gösterilmiş olup, MÖ 6000'lerde ise Çatalhöyük tanrıçasının karnından bir bitki dalı çıkıyormuş gibi betimlenmiştir (Ateş, 2001, s. 139) (Görsel 12a-12b). Kadınların üzerinde gösterilen bitki dallarının ağacın doğurganlık sembolizmine işaret etmesi ana rahmi ile ağaç arasında metaforik bir benzerlik olarak vurgulanabilir (Gültepe, 2016, s. 185; Berkli & Gültepe, 2020, s. 447).



Görsel 12a. Bitki dalı simgesi olan kadın tasviri
(Ateş, 2001, s. 53)



b. Çatalhöyük Tanrıçasının göbeğindeki bitki dalı
(Ateş, 2001, s. 112)

Bu metafora diğer bir örnek eski Türklerde görülmektedir. Hayat Ağacı'nın şamanların türemesinde de önemli rolü olduğu belirtilir. Doğma, doğurma, doğum akdi gibi merasimler insan ve hayvanlara özgü bir olaydır. Hayatın devam etmesi için gerçekleştirilen üreme ritüelinde doğumu yapan dişi bir insan veya hayvandır. Şamanların Hayat Ağacı'ndan doğması bilgisinden yola çıkarak Hayat Ağacı'nı bir insan metaforu olarak düşünebilir, ağaca dişi bir insan kişileştirmesi yani metaforu yapıldığı söylenebilir.

Güney Sibirya mitolojisine göre zamanın birinde iki ağaç vardı ve bunlardan biri kadın diğeri erkektir (Sagalayev, 2017, s. 27). Bu iki ağacın Baba Ülgen ve Ana Umay olduğu ve ilk insanların bu ağaçtan ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Sagalayev, 2017, s. 27). Arkaik Hakas Efsanesinde geçen bu iki ağacın kayın ağacı olduğu belirtilmektedir. Burada dolaylı olarak, karı koca

tanrı çiftin bir zamanlar iki ağacın ağaç-insan metaforu şeklinde ana baba olarak temsil edildiği düşünülebilir.

Avrasya coğrafyasında Hayat Ağacı ile dişilik arasında etkileşim olduğu görülmektedir. Bu etkileşimin en çok görülen hâli üst kısmı kadın, alt kısmı ağaç olan tasvirler şeklindedir (Arslan, 2014, s. 64). Kadın imgesi ilkel toplumlarda bereket, doğurganlık, sonsuz yaşamın simgesi olduğu belirtilmektedir. (Arslan, 2014, s. 65). Ağaç ise kökleri ile yerin derinliklerini, budaklarıyla göklere uzanıp yer ve gök arasında duran ve kozmik bölgeleri birbirine bağlar (Kafesoğlu, 1980, s. 33). Ayrıca ağaç, hayatı ve ölümü, canı ve ruhu, karanlığı ve ışığı kendinde birleştiren evrensel bir semboldür (Arslan, 2014, s. 65). Hayat Ağacı'nın kadınla olan benzerliğinin tasvirlerle yapılması sonucunda Hayat Ağacı'na yüklenen anlam ve misyonların bir insan ile özdeşleşmesi insan metaforu olabileceği yorumunu yapmamıza neden olacaktır.

Hayat Ağacı'nın kökleri, gövdesi ve dalları ile görünümünün önemli bir yönü vardır. Bu da insan kemiğiyle ağacın özdeşleştirildiğini göstermektedir (Ergun, 2017, s. 186). Bu şekilde ağaçla insan arasında bir akrabalık olduğu ifade edilebilir. Konu ile alakalı olabilecek düşünce ise ağaç gövdesinin insan vücuduna benzetilmesidir. Çünkü insan kemiğiyle Hayat Ağacı kişiselleştirilir. Bu benzeşme Hayat Ağacı-insan metaforu olarak düşünülebilir.

Yakut Türklerine ait olan Er Sogotoh efsanesinin ağaçtan türeme bölümünün üçüncü metni N. Gorohov tarafından toplanmış olup bu kısımda gökyüzü ile yeryüzünün yaratılışı hakkında bilgiler verilmektedir (Ögel, 2014, s. 113). Türklerin dünya görüşü ile ilgili olarak önemli bilgiler veren bu destana göre Cennet ve Hayat ağacı göğün doğu yönündedir (Ögel, 2014, s. 113). Yakutlarda Ürüng kelime anlamı olarak "ak renk" anlamına gelmektedir ki bu da kutsallığın bir ifadesidir (Ögel, 2014, s. 113). Bu yüzden destanda Er Sogotoh'a Ak-Oğlan denmektedir (Ögel, 2014, s. 113). Burada konuyla arasında benzerlik olabilecek kısım, destanda Ak Oğlan'ın Hayat Ağacı ile konuşması bilgisidir. Destana göre Hayat Ağacı konuşmaya başladığında, gök gürleyip, yıldırım çakarmış. Ağacın canlanıp dile gelişi Hayat Ağacının insan metaforuna büründüğünü gösteren güzel bir örnek olarak yorumlanabilir.

Vakvak Ağacı-İnsan-Hayvan Metaforu.

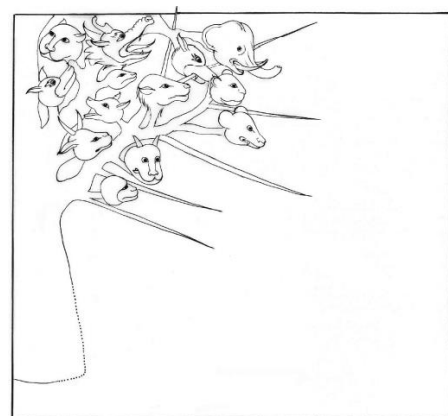
Ağaç, yaprak, dal ve insan dördlüsünden oluşan sembollerin, Türk sanatına ve mimarisine yansıdığı görülmektedir (Sayılır, 2021, s. 194). Bu sembolün, Orta çağ Anadolu Türk mimari sanatında kıvrım dal ve yapraklara eklenen insan veya hayvan başları veya figürlerinden oluşan temsiller şeklinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Yazar, 2007, s. 1). Sayılır, (2021, s. 194) sanatsal bir tema olarak Vakvak Ağacı hakkında şu bilgileri vermektedir:

13. yüzyılın ortalarından itibaren daha realist betimlenen ağaç motiflerinin sembolik zoomorfik unsurlarla birleştiği görülmektedir. Bu semboller, Türk sanatında mitoloji ile de ilişkilendirilerek "Vakvak" veya "Vak" adı verilen tasvirin üslubudur. 1436 yılında Herat'ta ortaya çıkan Miraçnâme'de, Miraç sırasında Hz. Muhammed'in cehennemi ziyaretinin anlatıldığı resimde ok gibi sivri dallı, dallarının ucunda fil, ejderha, yılan, tilki, kaplan gibi hayvanların başları bulunan bir ağaç ile cehennem ateşiyle yanan günahkârlar görülmektedir. Sağ üst köşesinde Cebrail ile Burak üzerinde Hz. Muhammed tasviri bulunmaktadır. Çağatayca yazılan, sayfalarına Arapça ve Osmanlıca notlar ilave edilen yazmadaki Çağatayca metinde ağacın zakkum, yemişlerinin ise dev başları olduğu, Osmanlıca ilavede ise dallarının süngüye, yemişlerinin ise akrep ve aslan başlarına benzediği (Sayılır, 2021, s. 194) belirtilmektedir. (Görsel 13a-13b).

Çalışmanın ilk bölümünde çeşitli şekillerde ele alınan metafor kavramı, bu kez Vakvak Ağacı'ndaki çeşitli hayvan başlarının tasvir edilışıyle görülmektedir. Efsanevi bir ağaç da olsa bitki kategorisinde olan bu ağacın meyvelerinde zoomorfik tasvirlerin oluşu gerçek üstü bir durum olup hayvan metaforu olarak düşünülebilir.



Görsel 13a. Hz. Muhammed, Cebrail ve 13 hayvan başı bulunan ağaç (Atila, 2016, s. 141)



b. Ağacın Çizimi (Atila, 2016, s. 140)

Vakvak Ağacı'nın geçtiği diğer bir eser de Osmanlı şairi Ahmedî'nin Eski Türk Edebiyatında yazılan ilk manzum hikayesi olan

1390 tarihli İskendernâme'dir (Atila, 2016, s. 31). Öğretici rolünün fazla olduğu mesnevîde İskender'in Doğu edebiyatlarında efsaneleşmiş yaşamı yanında din, tasavvuf, ahlak, felsefe, tarih, coğrafya, astronomi, metalürji, tıp, siyaset ve bunun gibi konuların işlendiği de görülmektedir (Atila, 2016, s. 31). Ahmedî'nin İskendernâmesi'ndeki İskender'in Vakkak adasına gidişi ile ilgili Metin And, bir kraliçenin altı bin kadından oluşan ordusunun olduğundan ve bulunduğu yerin Vak-Vak Adası olarak geçtiğinden bahsetmektedir (And, 2007, s. 66). Adada bulunan ağaçların meyvelerinin "Vak! Vak!" diye ses çıkarmasından dolayı ada bu ismi almıştır (And, 2007, s. 66). Başka yaratıkların olduğu diğer bir adayla birlikte bu iki adanın iklimini beğenen İskender buranın adını Serendib koymuştur (And, 2007, s. 66).

İskender'in uzak Hint adalarında karşılaştığı Vakkak Ağacı, pek çok resimli Şahnâme ve Hamse yazmalarının minyatürlerinde tasvir edilmiştir (Bağcı, 1989, s. 111). Bu minyatürlerde genellikle meyveleri insan-hayvan başları şeklinde olan ve konuşabilen ağacın önünde İskender, hayret ve şaşkınlık içinde betimlenmiştir (Bağcı, 1989, s. 111) (Görsel 14).



Görsel 14. İskender ve Vakkak Ağacı, *Büyük Moğol Şehnamesi*, (Atila, 2016, s. 28)

Nerede olduğu tam olarak bilinmeyen ve bu konuda görüş birliği sağlanamayan Vakkak Ağacı'na İslam tarihçi ve coğrafyacıları dışında yabancı bilim adamları da kitaplarında yer vermişlerdir. Bunlardan J. Campbell (1995, s. 412-413), *Bati Mitolojisi Tanrının Maskeleri* adlı eserinde Vakkak Ağacı ile ilgili bilgiler vermektedir. Ağaç hakkındaki anlatılara geçmeden önce konunun bütünlüğünü sağlaması açısından öncesinde yazılanları da aktarmak yerinde olacaktır. Kitapta Vakkak Ağacı hakkında

ki bilgiler şöyledir:

Arap topraklarında Emevilerden sonra başa geçen Abbasiler ve özellikle Harun Reşid döneminde Bağdat zevkin metropolü olmuştur. Çok geniş sınırlara ulaşılmış ve bu dönemde Asya altın çağını yaşamıştır. Moğol arazilerine uzanan kervanlar Tang Çin'i, Rastrakuta Hindistan'ı ve Halifelik arasında bir ağ kurmuşlardı. Buradaki tüccarlar Arap, Çin ve Pallava gemilerinde yelken açıp garip perilerin egemenliğinde olan bilinmez adalara gidiyorlardı. Vakvak'ın Yedi Acayip Adası olarak bilinen bu ada Cinler ülkesinin ötesindeydi ve burada insan başı gibi meyve veren ağaç vardı. Ağacın insan şeklinde olan meyveleri güneş batarken ve doğarken "Vak Vak! Yaratıcı Krala hamdolsun!" diye bağıyorlardı. Masallarda bu adalardan bahsedilmektedir (Campbell, 1995, s. 412-413).

Gerçek üstü bir ağaç olan Vakvak Ağacı ifade edilen bilgilerden yola çıkarak ve konu kapsamında ele alındığında meyvelerinin insan ya da hayvan şeklinde olması özellikle bir insan gibi konuşuyor olması ile insan metaforu, Vak! Vak! diye ses çıkarması ise insanların ve hayvanların ses çıkarma yetileri olduğundan dolayı insan ve hayvan metaforu şeklinde yorumlanabilir.

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Çalışmanın asıl konusunu oluşturan metafor kelimesi bir benzetme veya bir kişileştirme olarak ele alındığında Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı'nın bitki olması ile ve bu sebeple ikisinin de bir köke, gövdeye, dal ve budaklara sahip olmasıyla aralarında bir benzerlik bulunabilir. Her ikisi de ağaç olsa bile onlara yüklenen anlam, tasvir ve semboller tamamen birbirinden farklılık göstermektedir. Hayat Ağacı yer altı, yeryüzü ve gökyüzünü birbirine bağlayarak bazen Tanrı ile iletişimi sağlayan bir aracı rolünde bazen bir koruyucu sembol veya tasvir bazen de bir kadın gibi doğurganlığıyla insana benzetilerek çeşitli ağaç isimleriyle kişileştirilmiştir. Değişik isimlerle ifade edilen ağaçların aslında aynı amaca hizmet eden tek bir ağaç olduğu görülmektedir. Gerek İslam öncesi inanç ve yaşantılarda gerekse İslami dönemde toplum inancında ağaca çeşitli roller verilmiştir.

Hakanların ve hakanların evlendiği kadınların üzerine inen nur ile bu kutlu doğumların Hayat Ağacı'nda gerçekleştiğine ve o ağaçtan beslenildiğine inanılması, Hayat Ağacı'nın insanlar tarafından faydalanıp yenilebilen bir bitki metaforu olarak değerlendirilebilir. Doğum olayını gerçekleştirmesi ile de insan-hayvan metaforu olarak düşünülebilir. Farklı toplumlarda servi, hurma, nar, gül, kayın, çam, meşe, sedir, incir, dut ağacı şeklinde isimlendirilmesi ile de yine bir bitki metaforuna dâhil olduğu ve değişik zamanlarda farklı insan grupları tarafından bu ağaçlardan birinin yerine geçtiğini söyleyebiliriz. Avrasya kültüründe üst kısmının kadın, alt kısmının ağaç olarak tasvir edildiği örneklerde Hayat Ağacı ile kadın arasında bir bağ kurularak insan metaforu bağlamında değerlendirilebilir. Osmanlı Türklerinin inancına göre ise Hayat Ağacı'nın dünyadaki insan sayısı kadar yaprağı vardır (Ergun, 2017, s. 187) ve ölen birinin yaprağı düşerken sağlıklı bir insanın yaprağına değerse o insanın kulaklarının çınlayacağına inanılır (Ergun, 2017, s. 187). Bu inançta Hayat Ağacı'nın yapraklarının olması ve bunların düşmesi ile bir bitki metaforu şeklinde düşünülebilir.

Hint Okyanusu'ndaki adalardan biri olduğuna inanılan Vakvak Ağacı Vakvak Adası'nda yetişen ve bulunduğu adaya adını veren bir ağaçtır. Diğer ağaçlardan farkı dallarının uçları veya meyveleri insan ya da hayvan şeklindedir ve 'Vak Vak' şeklinde ses çıkarır. Bu ağacı efsane kılan şey de budur. Ağacın ses çıkarma özelliği insan-hayvan metaforu olarak değerlendirilebilir. 13. yüzyılın ortalarından itibaren realist bir şekilde betimlenen ağaç motiflerinin sembolik zoomorfik unsurlarla birleştiği görülmektedir. Bu betimlemede yapılan motiflerin Türk sanatında mitoloji ile ilişkilendirilerek Vakvak veya Vak adı verilen bir motif üslubu olarak adlandırılmıştır. Bir sembolün unsuru olarak ele alınan Vakvak Ağacı'nın bitkisel olması ile bitki metaforu, dallarında zoomorfik unsurların olması ile hayvan metaforu olarak değerlendirilebilir.

İkonografik olarak değerlendirdiğimizde Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı'nın benzer yönleri şunlardır:

- Her ikisi de bitkisel bir motiftir.
- Her ikisi de ikonografik anlamlar içermektedir.
- Hayat Ağacı, bu dünya ve öteki dünyayı, Vakvak Ağacı ise yaşadığımız dünyadaki üremeyi, yaratılmayı temsil etmektedir. İki ağacın da bu dünya ile alakalı misyonları vardır.
- Her iki ağacın dalları da bir anlam ifade etmektedir. Hayat Ağacı göğün katlarını sembolize ederken Vakvak Ağacı'nın dallarındaki çeşitli canlılar ise ağacın mitolojik bir örge olduğunu göstermektedir.
- Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı'nın farklı yönleri ise anlamdadır. Bunları sıralayacak olursak:
 - Hayat Ağacı'nda göğün 7 veya 9 katlı olduğu sembolize edilirken Vakvak Ağacı'nın her dalında veya yaprağında çeşitli hayvanlar veya insanlar tasvir edilmiştir.
 - Hayat Ağacı sürekli yeniden var olmanın tecellisi gibi görünürken Vakvak Ağacı sadece belli bir dönemde belirip, nerede olduğu tam olarak bilinmeyen yerine göre konuşan, ses çıkaran efsanevi bir ağaç olarak karşımıza çıkmaktadır.
 - Hayat Ağacı Türk düşünce ve inanç sisteminin her döneminde farklı isimlerle anılıp kutsal kabul edilmişken Vakvak Ağacı kökeni belli olmayan fakat normal ağaçlardan farklı olarak meyvelerinin canlı varlıklardan oluşması ve ses çıkarması ile mitolojik bir ağaç olarak kabul edilmiştir.

Vakvak Ağacı ile ilgili önemli bir tespitinde Vakvak Ağacı'nın bir üslup olarak ifade edilmesidir. Turgay Yazar'ın "Orta Çağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu" (Yazar, 2007, s. 1) adlı makalesinde Orta Çağ Anadolu Türk sanatında 13. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşan bir bezeme üslubundan söz etmektedir. Kıvrım dal ve yapraklara eklenen insan veya hayvan başları ya da figürlerinden oluşan bu bezemelerin Şamanizm, eski Türk dini, on iki hayvanlı takvim, burç hayvanları veya Türk mitolojisinde yer alan hayvanlarla ilişkilendirmeyip (Yazar, 2007, s. 3) farklı bir bakış açısı ile yorumlamıştır. Yazar, Vakvak ya da Vak adı verilen kendisinin ifade ettiği bezeme üslubunu, Türk ve İslam sanatında 9. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar görülen bezemeleri örnekler vererek açıklamıştır (Yazar, 2007, s. 3). Turgay Yazar'ın bu yorumuna katılan araştırmacılar çalışmalarında böyle bir bezeme olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yoruma katılan araştırmacılar ise şunlardır: Şeyda Büyükcan Sayılır, "Türklerin Ağaç ile Mitolojik ve Tarihî Bağları Üzerine Bir Değerlendirme" adlı makalesinde (Sayılır, 2021, s. 194), Oya Atila, "Kitap Sanatlarında Vakvak Üslubu" adlı çalışmasında (Atila, 2016, s. 6) Vakvak üslubunu ve bunun bir bezeme olduğunu ifade etmişlerdir. Kanaatimizce bu tartışmaya açık bir konu olup başka bir çalışmada üzerinde durulması gereken bir araştırma alanıdır.

Sonuç

Birçok alanda ve anlamda kullanılan Hayat Ağacı eskiden beri üzerine bilimsel çalışmalar yapılan, ayrıntılı incelenen bir tasvir veya sembol olmuştur. Farklı kültürlerde her sanat dalında çeşitli tasvirlerle betimlenen Hayat Ağacı motifi içerisinde derin bir anlam taşımaktadır. Köklerinin yer altı dünyasına, zirvesinin göğün en üst katına yani Tanrı'nın mekânına ulaşması ile gücü ve kutsallığı sembolize etmiştir. Hayat Ağacı, Türk sanatının başladığı Orta Asya coğrafyasında İslam öncesi Türk Devletleri'nden olan Hun Dönemi'ne ait Pazırık Kurganlarından çıkarılan bir tekstil örneğinde kozmolojik bir simge veya sembol olarak kullanılmıştır. Hayat Ağacı'na yüklenen ikonografik anlam geyik ile beraber kaya resimlerinde de görülür. Gerek İslam öncesi Türk Devletleri gerekse İslami Dönem Türk Devletleri arasında Hayat Ağacı imgesi öteki dünya anlayışının bir yansıması olmuştur. Belirli bir ağaç cinsinde olmayan Hayat Ağacı; Tuba Ağacı, Sidre Ağacı veyahut ardıç, servi, kayın, çınar veya çam ağacı gibi isim ve şekillerle toplumdaki farklılıkların göstergesidir.

Vakvak Ağacı ise mitolojik bir ağaç olup tarihsel olaylar ve efsanelerle çeşitli eserlerde kendine yer edinmiştir. Vesikalarda Şecere-i Vakvak olarak geçen bu ağacın meyvelerinin insan şeklinde olması onu efsaneleştirmiştir. Yine Vakvak adında olan ve farklı yerlerde olduğu ifade edilen bir adanın varlığı da verilen bilgiler arasındadır. Vakvak Adası ile Vakvak Ağacı adları aynı olup farklı anlamlara sahiptir. Ortak özellik ise ikisinin de efsanevi özellikler barındırmasıdır. Çalışmanın konusunu oluşturan Vakvak Ağacı edebi ve ilmi eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Metaforik yaklaşım içerisinde yer alan kişileştirme örneği üzerinden yorumlanan Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı tasvirleri, bitki-insan-hayvan metaforunu örneklemesi bakımından makale metninin konusunu oluşturmuştur. Metafor bir benzetme veya kişileştirme anlamları ile ele alınmış ve her iki ağacın da köke, gövdeye, dal ve budaklara sahip olması ile metaforik bir paralellik göstermiştir. Sanat eserleri incelendiğinde her iki ağacın da bitkisel bir motif olduğu, ikonografik ve mitolojik kavramlar içerdiği, kutsal oldukları şeklinde benzer özellikleri ile farklılıkları da tespit edilmiştir.

Bu çalışmada öncelikle Hayat Ağacı ve Vakvak Ağacı hakkında kısa bilgiler verdikten sonra her iki ağacın da Türk sanatı ve kültüründeki ikonografik anlamı vurgulanmaya çalışılmıştır. Konunun odak noktası olan metafor mefhumunun bir benzetme veya kişileştirme olduğunu, bunun kullanılan duruma ve olaya göre değiştiği bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Son olarak da metafor kapsamına giren her iki ağacın bitki, insan veya hayvanla özdeşleştirilerek hangi metafor kapsamına girdiğini, Hayat Ağacı ile Vakvak Ağacı arasında ki benzerliklerin veya farklılıkların neler olduğuna dair genel bir çerçeve oluşturularak açıklanmaya çalışılmıştır.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları [Şeyma Kurt (ŞK), Ahmet Bayır (AB)]: Fikir-ŞK-AB; Tasarım-ŞK-AB; Denetleme-ŞK.-AB; Kaynaklar-ŞK.-AB; Veri Toplama ve/veya İşleme-ŞK; Analiz ve/veya Yorum-ŞK; Literatür Tarama-ŞK; Yazıyı Yazan-ŞK; Eleştirel İnceleme-ŞK.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions [Şeyma Kurt (ŞK), Ahmet Bayır (AB)]: Concept-ŞK-AB; Design-ŞK-AB; Supervision-ŞK-AB; Resources-ŞK-AB; Data Collection and/or Processing-ŞK; Analysis and/or Interpretation-ŞK; Literature Search-ŞK; Writing Manuscript-ŞK; Critical Review-ŞK; Other-ŞK.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akgün, C. H. (2019). Coğrafyadan mitolojiye kaya resimleri. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 151-164.
- And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*. Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, S. (2014). Türklerde ağaç kültü ve hayat ağacı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.
- Ateş, M. (2001). *Mitoloji ve semboller*. Aksiseda Matbaası.
- Atila, O. (2016). *Kitap sanatlarında vakvak üslubu* (Tez No: 421748). [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı]. YÖK Tez Merkezi.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=nTHjOQOFnqpNRisDorVJIA&no=swaK1pjHtV1Zvt_QR-hGJw
- Bağcı, S. (1989). *Minyatürlü Ahmedî İskendernameleri: İkonografik bir deneme* (Tez No: 7704). [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ISFD5cdqmhy-15YxRm7DIA&no=ISFD5cdqmhy-15YxRm7DIA>
- Berkli, Y. (2011). *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri (Avrupa ve İslam Sanatına Etkileri)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Berkli, Y., & Gültepe, G. (2016). Sanat metafor ve dönüşüm. *Sanat Dergisi*, 30, 44-51.
- Berkli, Y., & Gültepe, G. (2020). Eski Türk inançlarında tabiat kültü: Erzurum Kazancı örneği. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 67, 443-454.
- Campbell, J. (1995). *Batı Mitolojisi Tanrının Maskeleri* (Çev. K. Emiroğlu). İmge Kitapevi.
- Çoruhlu, Y. (1998). *Türk Mitolojisinin ABC'si*. Kabalıcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. Kabalıcı Yayınevi.
- Diyarbakırlı, N., Aslanapa, O., Sözen, M., Bakırcı, Ö., Öney, G., Yetkin, Ş., Erginsoy, Ü., Bayramoğlu, F., Derman, U., Tanındı, Z., Arık, R., & Renda, G. (1993). *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Din Dışı* (Çev. M. A. Kılıçbay). Gece Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Çev. A. Berktaş). Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2014). *Şamanizm* (Çev. İ. Birkan). İmge Kitapevi.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erol, E. (2016). Sembolik fotoğrafta metaforik bağlamın değişimi ve Nazif Topçuoğlu örneği. *Sanat Dergisi*, 30, 5-14.
- Gültepe, G. (2016). Plastik sanatlarda soyut somut gösterge ve görseller üzerine metaforik bir yaklaşım (Sanatta yeterli tez). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültepe, G., & Berkli, Y. (2024). Eski Türk inanç sisteminde kutsal dört elementin ve dört yönün mitolojik bağlantıları: Velayetnamelerde keramet motifleri dört kapı-kırk makam. *Sanat ve Yorum Dergisi*, 44, 68-78.
- Işık, R. (2004). Türklerde ağaçla ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürler. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 89-106.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kurt, C. (2021). *Türk Gölge Oyununda Demonlar*. Kam Yayınları.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil* (Çev. Gökhan Yavuz Demir). İthaki Yayınları.
- Martinov, A. (2013). *Altay Kaya Resimleri* (Çev. Z. Bağlan Özer). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- Mengeş, G. (2012). *Ağaç sembolünün tarihsel gelişim içerisinde Türk resim sanatına yansımaları ve Cumhuriyet dönemi Türk resminin ağaç sembolü üzerinden irdelenişi* (Tez No: 357592). [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim Eğitimi Bilim Dalı]. YÖK Tez Merkezi.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=G04IAPc9cd2wLISuKLxo3g&no=6B8oLKFk3aT4me_Jvh75hQ
- Mercan, Ö. A. (2019). Türk kaya resimlerinin sanatsal kabulü. *Ulakbilge*, 41, 755-765.
- Minör, H. V. (2013). *Sanat Tarihinin Tarihi*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İletişim Yayınları.
- Ögel, B. (1943). Uygurların menşe efsanesi. *DTCF Dergisi*, 6(1-2), 17-26.
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi I*. Türk Tarih Kurumu.
- Öney, G. (1968a). Anadolu Selçuklu sanatında hayat ağacı motifi. *Belleten*, 32(125), 25-36.
- Öney, G. (1968b). Artuklu devrinden bir hayat ağacı kabartması hakkında. *Vakıflar Dergisi*, 7, 117-125.
- Öney, G. (1988). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özek, C. (2020). *Karagözüm İki Gözüm*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztekin, S. (2008). *Dinlerde hayat ağacı* (Tez No: 228198) [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı]. YÖK Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=HGROZvKsEwLyempacz23vA&no=ljBWHdvtvRAB50MouLkTcg>
- Öztürk, Ş. A. (2012). *Yakındoğu Demir Çağ uygarlıklarında hayat ağacı inancı* (Tez No: 326730). [Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=KbkmSd8EOSkziuiLehxW8A&no=6ChW11gYzSfVERcsdUyaNg>
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Roux, J. P. (2000). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. Kabalıcı Yayınevi.
- Sagalayev, M. A. (2017). *Ural-Altay Mitolojisinde Arketipler ve Semboller* (Çev. Ali Toraman). Bilge Kültür Sanat.
- Sayılır, Ş. B. (2021). Türklerin ağaç ile mitolojik ve tarihi bağları üzerine bir değerlendirme. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 187-198.

- Somuncuoğlu, S. (2010). *Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler*. At-Ok Yayınları.
- Tarlakazan, E. B. (2018). Türk gölge oyunu "Karagöz"de doğaüstü tasvir ve semboller. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 915-923.
- Tez, Z. (2021). *Mitolojinin Kültürel Tarihi: Doğu ve İslam Mitolojisi, Mitolojik Söylenceler*. Doruk Yayımcılık.
- Uçar, Z. (2014). Türk kültüründe geyik ve Geyikli Baba üzerine. *Kültür Evreni Dergisi*, 21, 129-145.
- Üçer, M. (2019). *Türk Kültür ve Sanatında Hayat Ağacı*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Vasilyef, V. N. (1909). İz obrojeniye Dolgano-Yakutskix duchov kakatributu sonantva. *Jivaya Starina*.
- Yazar, T. (2007). Orta Çağ Anadolu Türk mimari bezemesinde vakvak üslubu. *Bilig Dergisi*, 42, 1-33.
- Yetkin, K. (1965). *İslam Mimarisi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Görsel Kaynakları

Görsel 1

Berkli, Y. (2011). *Türk Sanatında Avrasya Üslubunun Evreleri (Avrupa ve İslam Sanatına Etkileri)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Görsel 2

Martinov, İ. A. (2013). *Altay Kaya Resimleri Biçiktu-Bomm* (Çev. Z. Bağlan Özer). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Görsel 3a-3b

Mercan, A. Ö. (2019). Türk kaya resimlerinin sanatsal kabulü. *Ulakbilge*, 41, 755-765.

Görsel 4

Diyarbakirli, N., Aslanapa, O., Sözen, M., Bakirer, Ö., Öney, G., Yetkin, Ş., Erginsoy, Ü., Bayramoğlu, F., Derman, U., Tanındı, Z., Arık, R., & Renda, G. (1993). *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Görsel 5a-5b-5c

Ağaç, S. & Sakarya, M. (2015). Hayat ağacı sembolizmi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 1-14.

Görsel 5d-5e

Mengeş, G. (2012). Ağaç sembolünün tarihsel gelişim içerisinde Türk resim sanatına yansımaları ve Cumhuriyet dönemi Türk resminin ağaç sembolü üzerinden irdelenişi (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Görsel 6

Divriği Ulu Cami hayat ağacı. *Google Görseller*. www.google.com.tr/search?q=divri%C4%9Fi+ulu+camii+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1 (Erişim Tarihi: 09.02.2022).

Görsel 7a

Erzurum Yakutiye Medresesi hayat ağacı. *Google Görseller*. www.google.com.tr/search?q=erzurum+yakutiye+medresesi+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1 (Erişim Tarihi: 09.02.2022).

Görsel 7b

Erzurum Çifte Minareli Medrese hayat ağacı. *Google Görseller*. www.google.com.tr/search?q=erzurum+%C3%A7ifte+minareli+medrese+hayat+a%C4%9Fac%C4%B1 (Erişim Tarihi: 09.02.2022).

Görsel 8-9

And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojisi*. Yapı Kredi Yayınları.

Görsel 10

Tarlakazan, E. B. (2018). Türk gölge oyunu "Karagöz"de doğaüstü tasvir ve semboller. *Anemon*, 6(6), 915-923.

Görsel 11a

Özek, C. (2020). *Karagözüm İki Gözüm*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Görsel 11b

Kurt, C. (2021). *Türk Gölge Oyununda Demonlar*. Kam Yayınları.

Görsel 11c

Özek, C. (2020). *Karagözüm İki Gözüm*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Görsel 12a-12b

Ateş, M. (2001). *Mitoloji ve Semboller*. Aksiseda Matbaası.

Görsel 13a-13b-14

Atıla, O. (2016). *Kitap sanatlarında vakvak üslubu* (yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Structured Abstract

There are different cultures and beliefs occurring in world communities. Nature, fire, mountains, water, trees and ancestors' cults are among these beliefs, and one of the most common is the tree cult. Researchers with important studies in the field of History of Religions state that the belief in trees has manifested itself in different forms in different societies since the existence of human beings. The Tree of Life, which covers all three worlds and is at the center of all three worlds, is considered to be in the form of a great tree with nine branches, not only in the sky but also underground. It is seen that the tree, as a mythological symbol, performs many miracles and plays an important role in making people have some religious thoughts. In this context, the tree has been accepted as the symbol of life and eternity. The tree symbolizing life, youth, immortality and wisdom has become sacred or considered sacred as a result of the power it represents. From archaic times to the present day, the tree, the first examples of which we see in petroglyph rock paintings and which are encountered in almost all temples, sacred places and religious books, has been remarkable with its existence. One of these trees is the Tree of Life.

The cult of the Tree of Life, also referred to as the World Tree, is in Turkish culture as in all world cultures. It is also one of the accepted beliefs. According to this belief, the Tree of Life, which is the backbone of the universe, is unique. The Tree of Life, the ancestor of all trees, is the home of the first human. It is thought that the Tree of Life, which has different meanings mythologically, gives life and connects all three worlds. The Tree of Life has undertaken various missions in controlling the existing order of the world, in controlling people's lives, in helping the souls of deceased people travel to the sky or underground, and in establishing a bond with society.

Another tree featured in Turkish Islamic arts is the Vaqvak Tree. There are many versions of what is told about the Vaqvak Tree. Depictions of the Vaqvak Tree have even appeared in miniature, ceramic and metal arts. The legendary feature of this tree is that there are depictions of human heads as well as rooster, fox, and rabbit heads on its branches. Sometimes dragon, lion, dragon hides and sometimes human heads are depicted. It is seen that they are depicted in the shape of a head as if they were the fruit of a tree.

When the word metaphor, which constitutes the main subject of the study, is considered as a simile or a personification, a similarity can be found between the Tree of Life and the Quack Tree, as they are plants and therefore both have a root, trunk, branches and branches. Even though they are both trees, the meanings, descriptions and symbols attributed to them are completely different from each other. The Tree of Life connects the underground, the earth and the sky, sometimes in the role of an intermediary that provides communication with God, sometimes as a protective symbol or depiction, sometimes as a woman, likened to a human with its fertility, and is personified with various tree names. It can be seen that trees referred to by different names are actually a single tree that serves the same purpose. Trees have been given various roles both in pre-Islamic beliefs and lives and in post-Islamic social beliefs.

The light that descended on the Khans and the women they married, and the belief that these blessed births took place in the Tree of Life and that they were nourished by that tree, can be considered as a metaphor of the Tree of Life as a plant that can be used and eaten by people. It can be considered as a human-animal metaphor as it brings about the birth event. We can say that it is included in the metaphor of a plant by naming it as cypress, date, pomegranate, rose, beech, pine, oak, cedar, fig and mulberry tree in different societies and that it has been used as a substitute for one of these trees by different groups of people at different times. In the Eurasian culture, examples where the upper part is depicted as a woman and the lower part as a tree can be evaluated in the context of human metaphor by establishing a connection between the Tree of Life and the woman. According to the belief of the Ottoman Turks, the Tree of Life has as many leaves as there are people in the world (Ergun, p.187), and it is believed that if the leaf of a deceased person falls and touches the leaf of a healthy person, that person's ears will ring (Ergun, p.187). In this belief, it can be thought of as a plant metaphor, with the Tree of Life having leaves and their falling.

The Vaqvak Tree is a tree that grows on the Vaqvak Island, which is believed to be one of the islands in the Indian Ocean, and gives its name to the island it is located on. Its difference from other trees is that the tips of its branches or fruits are in the shape of humans or animals and they make a sound like 'Quack Quak'. This is what makes this tree legendary. Make the sound of the tree.